

המדינה. ויבוארו דבריו בגמרא.

שסתם עד בתורה, הכוונה לשני עדים.

ב. גט פשוט — עדין בשנים. אינו צריך להחתים בו אלא שני עדים. ומקושר — בשלשה. שטר מקושר צריך להחתים עליו שלשה עדים, לפי שכך תיקנו חכמים.

"עדים" — משמע שלשה עדים. (12)

הא כיצד?

גט פשוט שכתב בו עד אחד, ומקושר שכתב בו שני עדים, שניהם פסולין. (10)

שנים עדים — לפשוט! שלשה — למקושר!

ודנה הגמרא: ואיפוך אנא?! מנין לנו לדרוש כך ולא להיפך, ששטר פשוט צריך שלשה עדים ואילו מקושר די לו בשני עדים!?

גמרא:

ומתרצת הגמרא: מסתבר לומר, שהמקושר צריך יותר עדים מהפשוט, שהרי מתוך שנתרבה בקשריו, שאנו רואים שהכתוב החמיר בו והטריח לעשות בו קשרים, (13) נתרבה גם בעדיו, שיצטרך יותר עדים.

דנה הגמרא: מנחני מילי, מהיכן למדנו מהמקראות שיש שני סוגי שטרות, "פשוט" ו"מקושר", והם חלוקים בצורתם ובמספר העדים החתומים עליהם?

רפרם אמר: מהכא אנו למדים את דיני השטרות השונים: דכתיב [שם פסוק יא] כשקנה ירמיה את הדשה מחנמאל בן דודו, "ואקח את ספר המקנה, את החתום המצוה והחקים, ואת הגלוי". ודרשינן, "ואקח את ספר המקנה" — זה שטר פשוט. "את החתום" — זה שטר מקושר. "ואת הגלוי" — זה פשוט שבמקושר. הטופס שבשטר,

ומתרצת הגמרא: אמר רבי חנינא: דאמר קרא [ירמיה לב מד] "שדות בכסף יקנו, וכתוב בכסף, וחתום, והעד עדים". ודרשינן, "שדות בכסף יקנו, וכתוב בכסף" — זה שטר פשוט שהוא כמו ספר.

קט-ב

"וחתום" — זה שטר מקושר, ש"חתום" משמעותו היא צרור וחתום ומקושר.

"והעד" — משמע שנים שני עדים. (11) לפי

מקושר.

החתומה]. וקיימא לן כרבי אלעזר. יד רמה.

11. כמו שאמרו בסוטה [ב ב] כל מקום שנאמר "עד", הרי כאן שנים, עד שיפרוט לך הכתוב אחד כמו שנאמר "לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת". רשב"ם.

10. היינו, לכתחילה. או אפילו בדיעבד כשלא היו עדי מסירה. אבל אם היו עדי מסירה, כשר בדיעבד, שהרי אפילו לגמרי לא היו עדי חתימה, כשר על ידי עדי מסירה בלבד אליבא דרבי אלעזר, שאמר במסכת גיטין [פו א] אם נתנו לה את הגט בפני עדים, כשר, וגובה מנכסים משועבדים [בשטר הלואה], לפי שאין העדים חותמים על הגט אלא מפני תיקון העולם [שאם ימותו עדי המסירה יתקיים על ידי עדי

12. מאחר "והעד" היינו שנים, על כרחך ש"עדים" היינו שלשה. רבינו גרשום.

13. ונתרבה בקשריו לאו דוקא, שהרי הפשוט

שנכתב בצורה רגילה, (14) "המצוה והחקים", משמע שיש חילוקי דינים בין שני סוגי השטרות, אלו דברים שבין שטר פשוט למקושר.

הא כיצד, במה הם חלוקים?

זה הפשוט, עדין שנים. וזה המקושר, עדין שלשה.

זה הפשוט, עדין מתוכו. וזה המקושר, עדין מאחוריו.

ודנה הגמרא: ואיפוך אנא? שהפשוט יהיו עדין שלשה, והמקושר עדין שנים?

ומתרצת הגמרא: מתוך שנתרבה בקשריו, נתרבה בעדיו.

רמי בר יחזקאל אמר: מהכא אנו למדים: דכתיב [דברים יט טו] "על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר".

אם תתקיים עדותן בשנים, אם אפשר לדרון על פי שני עדים בלבד, למה פרט לך הכתוב

ב"שלשה"?

לומר לך, שנים לשטר פשוט ושלשה למקושר.

ודנה הגמרא: ואיפוך אנא?

ומתרצת הגמרא: מתוך שנתרבה בקשריו, נתרבה בעדיו.

ומקשה הגמרא: והני, להכי הוא דאתו? וכי כל המקראות הללו באו כדי לדרוש מהם דיני שטר פשוט ומקושר. והלא כל חד וחד, למילתיה הוא דאתא, כל מקרא לגופו הוא בא ללמד.

שהרי המקרא הראשון נדרש לכדתניא:

"שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום". עצה טובה קא משמע לן ירמיה. אמר להם עצה טובה, שכל אחד יכתוב שטר על שדהו ולשומרו כדי שלא יזדקק למצוא עדים על בעלותו כשיקום מי שיעורר על כך. (15)

ואילו המקרא השני, "ואקח את ספר

אין לו קשרים כלל. אלא שנתרבה טרחו בקשריו. ריטב"א.

14. כך מפרש הרשב"ם. והר"י מיגש מפרש, שהוא נייר החלק שנשאר בסוף השטר. ובא הכתוב להשמיענו שלא נחשוש, כיון שאין העדים חתומים במקושר בסוף השטר, שמא יבא להוסיף שם דברים ולכן היה לנו להקפיד לא להשאיר נייר חלק בסוף השטר, קא משמע לן שאינו חוששים לכך מהטעם האמור לקמן בגמרא.

ועוד יש לפרש, כיון שהעדים חותמים במקושר מאחורי השטר נמצא שחתיתם היא על מקום גלוי שהרי אין לפני חתימתם כתב אלא

ניר גלוי, ואף על פי כן, השטר כשר ואין לחשוש לזיוף.

15. וביאור הכתוב "וכתוב בספר" זה טופס השטר. "וחתום" זה תורף השטר שמצינו בש"ס שתורף השטר נקרא חתימה. "והעד עדים" כפשוטו. וכן המקרא השני "ואקח את ספר המקנה" זה הטופס. "ואת חתום" זה התורף. "ואת הגלוי" זה העדים שחותמים על הגליון. "המצוה והחקים" שגם בפשוט יש הרבה דינים שצריך לזוהר בהם, שלא יחתמו העדים לא למעלה ולא מהצד אלא מתחתיו ושלא ירחיקו העדים מהשטר יותר משורה אחת. תוס' ד"ה שדות בעמוד הקודם.

ומתרצת הגמרא: **אלא**, שטר מקושר — מדרבנן. תקנת חכמים הוא, ולא מהמקרא הוא נלמד. וקראי, המקראות שדרשנו מהם לעיל, רק **אסמכתא בעלמא** הם.

וטעמא מאי תקינו רבנן מקושר, מדוע באמת תקינו חכמים שטר מקושר?

אתרא דכהני הוו. אותו מקום שתיקנו בו גט מקושר, היו שם הרבה כהנים, והיו קפדי טובא, היו כועסים במהירות על נשותיהם, ומגרשי נשיהו, מגרשים אותן מיד מתוך כעסם, ושוב לא יכלו להחזירן, שהכהן אסור בגרושה.⁽¹⁷⁾ **ועבדי רבנן תקנתא**, לכן

המקנה, אינו בא לשום דרשה אלא להשמיענו כי **הכי הוה מעשה**, שכך היה שירמיה לוקח את ספר המקנה, ונתנו לברוך בן נריה כדי שישמרנו לימים רבים.⁽¹⁶⁾

והמקרא השלישי **"על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים"**, בא להקיש שלשה לשנים, כפולותא דרבי עקיבא ורבנן במסכת מכות [ה ב]. שרבי עקיבא ושאר תנאים, כל אחד לשיטתו, דורשים שם את הפסוק ששלשה עדים הם כמו שנים לגבי דינים שונים, וכגון שאם נמצא אחד מהשלשה קרוב או פסול, שכל העדות בטלה, כמו בשני עדים.

שם "למען יעמדו ימים רבים", כדי שאם לאחר זמן רב ישתכח הדבר, ויבאו יורשי המוכר לערער שהיו צריכים לכתוב שטר פשוט ולא מקושר, יוכלו להציג גם שטר פשוט.

או משום שהשדה עצמה היתה בענתות, שהיתה עיר הכהנים ואילו השטר נכתב בירושלים. לכן, היו צריכים שתי שטרות, מקושר כמנהג מקום השדה, ופשוט כמנהג מקום הכתיבה.

וגם לפי המסקנא, שאין למדין מהפסוקים הללו דיני גט מקושר, מכל מקום, כך היה המעשה, שירמיה קנה את השדה בשני שטרות, בפשוט ובמקושר. שנאמר שם "לקוח את הספרים האלה את ספר המקנה הזה, ואת החתום, ואת ספר הגלוי הזה, והנחתם בכלי חרש למען יעמדו ימים רבים", משמע שהיו שני ספרים.

17. מכאן הקשה התורת חיים על מה שכתב רבינו ירוחם, שיש אומרים, שאם בעל הבית אמר לפועל בדרך כעס "לך מעמדי", אין הפועל נפטר משעבודו לבעל הבית, כיון שאמר זאת מתוך כעסו [והובאה דיעה זו בשולחן ערוך חושן

ובמרומי שדה כתב שלכאורה קשה מה בכך שהוא עצה טובה, מכל מקום, מזה שכתוב "וכתוב בספר וחתום" משמע שישנם שני סוגי שטרות? ואם כדברי התוס' ש"וחתום" היינו תורף, אם כן, לא צריך לומר שהוא עצה טובה. ועוד הקשה על לשון הגמרא "לכדתניא" שאין לו מקום, ולכאורה הוא טעות דפוס.

וכתב לבאר, על פי הגמרא בגיטין [לו א], שלפי רבי מאיר שעדי חתימה כרתי והוא מן התורה, פירוש הכתוב "וחתום" הוא חתימת ידי העדים. ולפי רבי אלעזר שעדי מסירה כרתי, כתב רש"י שם ש"וחתום" היינו רק עצה טובה להחתים עדים "מפני תיקון העולם", שמא ימותו עדי המסירה ויוכל לקיים את השטר על ידי עדי החתימה. וזו כוונת הגמרא, שלפי רבי מאיר הוא לכדתניא שהעדים צריכים לחתום מעיקר הדין, ואילו לפי רבי אלעזר, הוא רק עצה טובה.

16. כתב היד רמה, שירמיה קנה את השדה מחנמאל בשני שטרות, פשוט ומקושר. במקושר, משום ששניהם היו כהנים. שהרי ירמיה היה כהן וחנמאל היה בן דודו. ולכן, היו צריכים לכתוב שטר מקושר. וגם שטר פשוט כתבו, כמו שנאמר

ר"ב הונא אמר: בין קשר לקשר, ויבואר לקמן.

ור"ב ירמיה בר אבא אמר: אחורי הכתב, מעבר השני של השטר על הכפלים, וכנגד הכתב, במקביל לכתב שבצד הפנימי של השטר, מבחוץ, שם חותמים העדים.⁽²¹⁾

אמר ליה רמי בר חמא לר"ב חסדא: לר"ב הונא, דאמר בין קשר לקשר, קא סלקא דעתיה, היינו סבורים שבין קשר לקשר היינו מגואי, בתוך השטר היו העדים חותמים, על השורות החלקות, וחתמתם נמצאת בתוך התפרים של השטר, ולא מחוץ להם.⁽²²⁾

ותקשי, והא ההוא שטר מקושר, דקאתא לקמיה דרבי. ואמר רבי: אין זמן בזה! חסר

התקינו חכמים גט מקושר, שעשייתו נמשכת זמן רב, כדי שאדהכי והכי, בינתיים, מיתבא דעתייהו. ינוחו מכעסם, ולא יגרשו את נשותיהם.⁽¹⁸⁾

ודנה הגמרא: התינה גיטין, שייך לגביהם הטעם הזה. אלא שאר שטרות, מאי איכא למימר, מדוע תיקנו בהם חכמים שטר מקושר?

ומתרצת הגמרא: כדי שלא תחלק בין גיטין לשטרות.⁽¹⁹⁾ לכן תיקנו גם בכל השטרות שטר מקושר.⁽²⁰⁾

ודנה הגמרא: היכן העדים חותמין בשטר מקושר?

ומביאה הגמרא מחלוקת אמוראים בדבר:

שאינן גט לאחר מיתה הוא משום שכבר נעשתה האשה פנויה בלי הגט. אך תמה, מדוע צריך לומר בשאר שטרות שהטעם לכך שאין שטר לאחר מיתה הוא משום שלא תחלוק בין גיטין לשאר שטרות? והרי בשטר עצמו איך יתכן "לאחר מיתה", והרי כבר פקע כח המזכה לאחר מותו!?

20. בשביל מי שאותו שכנגדו דוחק בו לכתוב לו שטר והוא רוצה עדיין להתיישב בדבר. תפארת ישראל.

21. ראה תוס' ד"ה ר"ב ירמיה, מדוע צריך את כל הסימנים הללו, ולא די שיאמר אחורי הכתב וכנגד הכתב או כנגד הכתב מבחוץ.

22. ואף שכתוב במשנה "מקושר עדין מאחוריו", מכל מקום, יש לפרש שבין קשר לקשר נקרא מאחוריו משום שהוא אחורי השורה שמתחתיה. תוס' ד"ה לר"ב הונא.

משפט סוף סימן שלגן שהרי כאן משמע כי זה שהאדם עושה בשעת כעסו, יש לו תוקף.

18. תוס' מסתפקים: האם בזמן הזה, כאשר כהן מגרש את אשתו, צריך לעשות גט מקושר? כי לכאורה משמע שכך היתה התקנה, לגרש רק במקושר. אך כיון שאין אנו בקיאים כיצד לעשותו, עדיף לעשות גט פשוט שהוא יותר קל.

אי נמי, שהתקנה היתה רק לאותו מקום. ור"י היה אומר, שהתקנה לא היתה שיש חובה לעשות מקושר. אלא כדי שהכהנים לא יפסידו נשותיהן, התקינו שיהא אפשר לעשות כן. תוס' ד"ה תקנו.

19. בשיטה מקובצת הביא מהראב"ד, כי מהאי טעמא נמי אמרינן אין שטר לאחר מיתה, כמו בגט, שאי אפשר לגרש לאחר מיתה, משום דבעינן "כריתות", שיהא דבר הכורת בינו לבינה, ולאחר מיתה כבר נכרתו בלא גט.

וכתב הקובץ שיעורים, שמשמע מזה, כי זה

הזמן בשטר הזה.

אמר ליה רבי שמעון ברבי, ענהו רבי שמעון בנו של רבי, לרבי: שמא בין קשריו מובלע הזמן, ולכך אינך רואהו.

פלייה, התיר רבי את הקשרים, וחזייה, וראה שאכן היה כתוב שם הזמן.

ואם איתא שגם העדים חותמים בין הקשרים מבפנים, אם כן, "אין זמן בזה, ואין עדים בזה", מובעי ליה לרבי למימר! ? היה צריך רבי לשאול גם היכן הם חתימות העדים, ולא רק היכן הוא הזמן! (23)

אמר ליה רב חסדא: מי סברת, בין קשר לקשר היינו מגואי? ! לא כך הוא הדבר! אלא, בין קשר לקשר מאבראי, מעברו השני של השטר. (24)

ודנה הגמרא: וניחוש דלמא זיף, וכתב מאי דבעי, מדוע לא נחשוש בשטר מקושר [שנשאר בו בסופו מקום חלק עבור אישור השטר על ידי בית דין, ואין העדים חותמים בסופו אלא חותמים מבחוץ, בראשו], שמא יוסיף המלוה בסוף השטר, לאחר שהעדים

חתמו מבחוץ, שהלוח חייב לו עוד כסף, וחתמי סהדי, חתימת העדים במקושר הרי אינה בסוף השטר אלא מאחוריו, בין הקשרים, ומהיכן נדע עד היכן מגיעה עדותם? (25)

ומתרת הגמרא: דכתיב ביה, שכותבים בסוף השטר, קודם חתימת העדים שמבחוץ, "שריר וקיים". וזו הוכחה שכאן מסתיים השטר.

ומקשה הגמרא: וניחוש דלמא כתב המלוה מאי דבעי, לאחר אותו "שריר וקיים", והדר כתב "שריר וקיים" אחרינא, שלאחר ההוספה שלו יכתוב שוב "שריר וקיים"?

ומתרת הגמרא: רק חד "שריר וקיים" כתבינן. תרי "שריר וקיים" לא כתבינן. והרי זו הוכחה שהוא מזויף. (26)

ומקשה הגמרא: וליחוש דלמא מחיק ליה ל"שריר וקיים", שמא המלוה ימחוק את ה"שריר וקיים", וכתב מאי דבעי, יוסיף על השטר כל מה שירצה, והדר כתב, בסוף יחזור ויכתוב שוב "שריר וקיים"?

שהרי צריך להשאיר אותו בשביל הקיום שבית דין עושים לשטר שנקרא אשרתא. תוס' לעיל בעמוד א ד"ה מקושר. וראה בהערה הבאה.

26. כתבו התוס' שם שצריך לומר שחותכים את כל גליונות השטר [השוליים] מלמעלה ומהצדדים. שאם לא כן, יוכל המלוה למחוק את כל השטר ולכתוב שטר חדש פשוט בצד השני מעל חתימות העדים. או שיכתוב בגליון בצד השטר במקביל לחתימת אחד העדים "אני ליתתי מפלוני מנה", ונמצא אותו העד חתום על כך ויוכל המלוה לתבוע ממנו כדין הוציא עליו כתב

23. רבי היה סבור שלא היו כותבים בין הקשרים שום דבר שהוא מעיקר השטר, כגון הזמן. אלא רק בחלק הפשוט שבמקושר. ולכן שואלת הגמרא, אם כן, גם העדים לא היו צריכים להיות בין הקשרים. תוס' ד"ה ואם.

24. וההבדל בין רב הונא לרב ירמיה בר אבא הוא, שלרבי ירמיה בר אבא חותמים העדים כנגד הכתב, ואילו לרב הונא הם חותמים כנגד החלק שבין שורה לשורה.

25. ואי אפשר שיחתוך את כל עודף השטר,

הרי שאין אפשרות למחוק את ה"שריר וקיים", ולהוסיף עליו, ולכתוב בהמשך השטר "שריר וקיים", כי אז יפסל השטר מחמת המחיקה.

שוב שאל רמי בר חמא את רב חסדא: **ולרבי ירמיה בר אבא, דאמר עדים חותמים במקושר אחורי הכתב, וכנגד הכתב מבחוץ, ולשיטתו אין צריך לכתוב בסוף השטר "שריר וקיים", כי העדים החתומים מאחור, הם עצמם מקיימים את הנכתב כנגד חתימתם מבפנים, כי החתימה מקיימת את השורה הכתובה מעבר השני, ואין אפשרות להוסיף על השטר מעבר לחתימות העדים שמבחוץ. אם כן, ליהוש דלמא כתיב מגזאי מאי דבעי, שמא בכל זאת יוסיף המלוה שורות בשטר, ומחתים פהרי יתירי מאבראי, ויחתים עליו עוד עדים מזויפים מבחוץ,** (28) **ואמר: אנא, לרבות בעדים הוא דעבדי! אף על פי ששטר מקושר די לו בשלשה עדים, אני הוספתי עליהם עוד עדים, כדי לפרסם הדבר!** (29)

ומתרת הגמרא: **הא אמר רבי יוחנן: תלויה מקויימת, כשרה. אם הסופר טעה והשמיט כמה מלים, הוא יכול להוסיף אותן בין השורות, ובסוף השטר הוא מקיים [מאשר] אותן, בכך שהוא כותב כי כל אותן המלים התלויות בין השורות "שריר וקיים".**

אבל מחק, פסול. אם הוא מחק מלה או יותר מהשטר, ובמקומן כתב מלים אחרות, השטר הזה פסול, ואף על פי שמקויים, שבסוף השטר קיים הסופר את המחיקה, שכתב עליה, שתיקון המחיקה הוא "שריר וקיים", ובכל זאת השטר פסול, מהטעם דלהלן.

ולא אמרו מחק פסול, אלא כאשר המחיקה היתה במקום שיתכן והיה כתוב בו "שריר וקיים", דהיינו, שהוא כבר בסוף השטר, וכשיעור "שריר וקיים", שהמחיקה תופסת, לפחות, מקום שהיה אפשר לכתוב שם שריר וקיים, כי אז יש לנו לחשוש שמא הוא מחק את ה"שריר וקיים" שהיה כתוב שם, כדי שיוכל לכתוב במקומו מה שירצה, (27) ולאחר מכן יכתוב שוב "שריר וקיים", ויקיים את המחיקה. ולכן השטר פסול.

קטא-א

ידו.

וכן לרב ירמיה בר אבא, שמבואר לקמן שהעדים חותמים מלמטה למעלה, יש חשש שמא ימחוק את השטר ויכתוב שטר חדש בצד השני בסוף השטר, מלמטה למעלה, לפני חתימת אחד העדים, ובמקביל להם [ששם אי אפשר לחתוך בגלל האשרתא]. אלא צריך לומר, שהוא מטייט [ממלא בדיו] למטה מהעדים כך שלא יוכלו להוסיף שם כלום. וראה לקמן [קסג ב] בהערה 69.

28. וקיום השטר יהיה על ידי שלש החתימות האמיתיות שלמעלה, שאין צורך לקיים את כל החתימות אלא אפשר לקיים מאיזה שלש חתימות שרוצים כמבואר במשנה בגיטין. תוס' ד"ה אנא.

והר"ן מפרש, שעדים אמיתיים יחתמו לו אפילו שאינם יודעים אם הוא אמת, כי הם סבורים שהם לא מוסיפים כלום בחתימתם, שהרי בלאו הכי יש כבר עדים שחתמו.

29. כך מפרש הרשב"ם. ולכאורה, בלאו הכי הוא צריך את העדים הללו כדי לקיים את מה

27. או למחוק ריעותא שהיתה כתובה שם. רש"ש.